

Una promesa de justícia: Europa

Daniel Gamper

Doctor en filosofia, Universitat Autònoma de Barcelona

LA PROMESA ENS LLANÇA CAP AL FUTUR. És un vot que inclou el passat en l'esdevenidor, que lliga i que allibera tot creant vincles. Sorgeixen i es tanquen vincles implícits i explícits de tota mena entre persones; vincles que s'institucionalitzen i d'altres que són l'alè que escalfa; vincles amb el passat; promeses heretades. Fem nostra una promesa i n'acceptem l'herència. S'inicia, doncs, el diàleg. Potser, més aviat, una conversa irònica, analítica, solemne i carnavalesca. Des de Sòcrates, la filosofia és tot això.

La República

Comença la filosofia a pensar la política amb *La República* de Plató. Un paradigma de la justícia que es vol per si mateixa i no només pels honors o la reputació que s'hi associen. Un model de ciutat en què l'ordre és prepolític, i la política s'ha de conduir pel camí traçat per les idees, per un ordre que és veritat, bellesa i bondat. Un ideal de justícia que és una aspiració d'ordre, es troba a l'origen de la filosofia. Europa és les paraules de la justícia i també els codis que positiven la llibertat, la igualtat, la tolerància i la democràcia.

«Què és la justícia?», es pregunten els interlocutors del diàleg platónic. Hi trobem Trasímac i Polemarc arguint que la justícia és el que

vol el poder, el dret del més fort. Contra aquesta afirmació es construeix el discurs de la justícia. Europa és l'esforç de Sòcrates per demostrar que la justícia és un bé en si mateix. Igual que la filosofia, que és amor a la saviesa, i igual que l'amor, que és sense perquè, la justícia és una finalitat en si mateixa. Assistim en les colpidores pàgines del diàleg a l'esforç no reeixit per defensar aquesta tesi. Sòcrates no se'n surt, però ho prova. Europa és també aquesta temptativa de trobar suport en una justícia l'arrel de la qual romandrà per sempre motiu de deliberació.

El diàleg de Plató és d'una complexitat infinita. S'hi dibuixa certament un model ideal de ciutat justa i es dissenyen les institucions que l'haurien de presidir. El criteri d'actuació d'aquestes institucions és el bé comú, del qual els humans volen fugir o no saben identificar-lo. La comunitat política és comunitat de béns. La justícia que és Europa sorgeix de la força de les comunitats. Quan la comunitat s'amplia, però, els ideals afrontaran nous reptes. El pas de la polis closa a la cosmopolis oberta requerirà una nova perspectiva, com la que adoptà Kant a la *Pau perpètua*.

Aristòtil contempla la política de manera científica, l'analitza, la descriu i alhora dibuixa els perfils de les repúbliques més virtuoses, d'aquelles que tendeixen cap a la realització de la seva finalitat. L'ordre passa a ser una recerca humana de la naturalesa que ens constitueix. Una política empírica que atén les debilitats humanes i sap que no pot corregir-les, sinó compensar-les tot reconeixent els mèrits i penalitzant els vicis. La llei i els costums determinen les possibilitats de la ciutat de créixer virtuosa.

La comunitat de dones i fills és un dels assumptes més polèmics del diàleg platònic. Segons Aristòtil, la família és natural i la comunitat de dones i fills no respon a la tendència a formar famílies. Els homes s'hi oposarien, perquè en la família es practiquen els vincles que posteriorment cal estendre al conciudadà. Però romandrà la pulsio utòpica de voler imposar models familiars comunitaris per assolir la justícia perfecta.

La polis justa és motiu d'estudi de la filosofia. La ciutat justa esdevé en els inicis de la filosofia una ciutat ideal, un lloc que no existeix,

La ciutat justa esdevé en els inicis de la filosofia una ciutat ideal, un lloc que no existeix, una utopia.

una utopia. Thomas More se'n desentén alhora que la desenvolupa. El mateix Sòcrates avisa els seus interlocutors, quan està a punt de presentar les transformacions més radicals que calen per establir una república ideal, que el que dirà els escandalitzarà, que ell mateix causarà sepultat per una gran onada de rialles. La justícia requereix una revolució, sosté el pensament utòpic europeu. Simultàniament, creixen les sospites i els recels davant de qualsevol il·luminació basada en la raó, en la ciència, en les essències metafísiques, que s'erigeixen en guies per a l'acció humana. La llibertat prospera a redós de la confiança en les forces humanes per revertir la progressiva decadència de la ciutat.

La relativitat de la llum

És un tòpic vincular la humanitat amb Europa. També ho és constatar la mort de l'home. Europa mor i viu alhora. Potser és que està ja acabada, diuen alguns. No, la realitat sensible no ho és tot, hi ha també els ideals que acompanyen com una ombra les coses, diuen els altres. Les coses no són ombres de les idees, sinó que ara són les idees l'ombra de les coses. Una ombra que existeix, però que copia en tot les coses i les metamorfosa de maneres estranyes. Sota un raig elèctric, l'ombra esdevé una caricatura. L'anvers de la realitat passat pel filtre de la tècnica. L'ideal, que és també Europa, queda així esborronat i és absorbit per una realitat que el nega i ens nega el futur.

El sol brilla només per a qui el vol veure, com les estrelles. Els cristians volen llum solar, com ho vol la metafísica. En temps postmetafísics que esdevenen també postseculars, el sol és quelcom relatiu. De fet, de la llum no se'n parla, perquè vivim arrecerats a la seva ombra, com si ens volguéssim aixoplugar en la intempèrie. Renun-

Hem de triar un eix axiològic, una interpretació d'Europa. I hem de pensar sense les traves del poder, tàcites i explícites, hem de pensar contra el nostre propi punt de vista.

ciem a tot refugi, llevat de la solidaritat. La lògica és ara horitzontal, cadascú és portador de llum, del logos. Un logos democràtic, contextual, emfàticament universalista i autocrític, que sovint es posa al servei del poder. Una temptació pròpia també de la filosofia. Aquí rau el problema: hem de triar un eix axiològic, una interpretació d'Europa. I hem de pensar sense les traves del poder, tàcites i explícites, hem de pensar contra el nostre mateix punt de vista.

Una comunitat d'interlocució

Suposem, basant-nos en la història, que sense patriotisme no hi ha supervivència. En el cas d'Europa només podem concebre un patriotisme reflexiu. Una comunitat imaginària respecte a la qual es mesura l'Europa de les finances, les administracions, la indústria; l'Europa globalitzada. El desprestigi de les utopies no ha de significar la proscripció de la imaginació política.

Potser aquest text prova de mantenir en peu aquesta comunitat imaginària, moribunda, agonitzant, però encara vital i amb rampells d'indignació. Europa són els discursos que s'entrecreuen i que deliberen sobre si mateixos, que es transformen i pugnen per no confondre els mitjans amb les finalitats.

Les utopies, si són expressió d'un punt de vista privilegiat sobre la realitat que es fa amb el poder per transformar les voluntats humanes tot eliminant-ne la diversitat, no serveixen per a un pensament que situa la llibertat en el seu si normatiu. El que abans era el no-lloc ideal és ara la valdesa que palpita en la facticitat. Per exemple, les institucions de llibertat col·lectiva que també actuen malgrat els obstacles sistèmics i conjunturals a què fan front les demo-

cràcies. Existeixen elements normatius que construeixen els discursos, les lleis, els sistemes de govern, i que esperen que els actualitzem mitjançant l'intercanvi democràtic que tendeix a l'emancipació.

L'esperit

Europa no és una geografia. Europa és un projecte de justícia social i de reconeixement universal de drets, i és alhora la por que tot plegat desaparegui. El seu contorn no és físic, sinó moral. D'aquí que sigui més aviat una aspiració. Un projecte que és conscient dels obstacles a què s'enfronta, que sap que la seva afirmació inclou també tot allò que nega: la violència, l'imperialisme, la voluntat de prevaldre. En definitiva, un ideal que lluita amb les seves ombres.

Benedetto Croce obre la seva *Història d'Europa en el segle XIX* amb un capítol titulat «La religió de la llibertat». Croce recull el pensament de Hegel: «La idea del dret és la llibertat». Una llibertat que no admet adjectius, que no és la dels individus, ni la dels col·lectius, que no es deixa reduir a la positivitat de les lleis, ni tampoc al crit de rebel·lió dels pobles. Es tracta, més aviat, d'una forma de respiració, de l'alè que nodreix les conquestes socials i que alimenta l'esperança de reconstruir les passes errades. La llibertat del segle XIX bevia de la tradició com un tot, amb afany de sintetitzar i recollir un passat de contradiccions i manifestar-lo en un present en què es lluitava per ideals que podien ser nacionals però que no deixaven de ser cosmopolites, que defensaven la llibertat econòmica sense reduir-la a la satisfacció d'interessos egoistes.

El segle XX posà les coses més difícils a qui volgués recuperar una història d'Europa com a mirall. Croce escriu el seu llibre a començament dels anys 30, cercant en la història del segle anterior motius per oposar-se a l'horror que començava a planar sobre el continent tot amenaçant de colgar-lo en un present sense esperança tancat al passat, i amb un futur banyat per la llum engegadora dels ideals destructius. En el segle XXI, la història recent, el segle passat, és alligadora

En el segle XXI, la història recent, el segle passat, és alligadora dels perills que ens assetgen, més que no pas una proposta edificant rere les petjades de la qual discórrer.

dels perills que ens assetgen, més que no pas una proposta edificant rere les petjades de la qual discórrer.

L'obra d'Adorno i Horkheimer, *Dialèctica de la Il·lustració*, és una bona mostra de la relació reflexiva dels europeus, de la seva força autocrítica, que és també una forma de debilitat. La Il·lustració, entesa com el predomini de la raó, arriba al seu punt més àlgid amb el genocidi del segle xx. Una raó que ha acabat reduïda a mer instrument de finalitats que no són el fruit d'una deliberació entre tots els afectats. Quan la raó es desconnecta de la reflexió sobre les finalitats i esdevé només una tècnica per assolir-les, aleshores deixa de ser la guia de l'emancipació. No hi ha però alternativa, car amb la raó derrotada desapareixen les grans narracions d'una història comuna com a pre-requisit per projectar-se en el temps.

Acabada la Segona Guerra Mundial, semblava que no quedaven recursos simbòlics per empènyer els europeus vers el futur. Tanmateix, una conjuntura propícia i la voluntat de deixar enrere els motius del dissens i del conflicte van propiciar els gloriosos trenta anys. Motius pragmàtics i un discurs normatiu contribuïren a crear un consens sobre Europa entesa com a projecte de justícia, com a comunitat inclusiva que pretenia substituir definitivament la guerra pel comerç.

Història electiva

La història d'Europa no és només la història efectiva sinó la manera com els europeus s'expliquen a si mateixos qui són i qui volen ser. És una història, doncs, electiva i afectiva, fruit d'una discriminació que ens permeti recollir els fruits que millor ens han de representar en el futur. No cal que sigui una història teleològica, és a dir, no hem de

“ Una Europa sense el desig de ser una altra cosa no és Europa. O com a mínim no és l'Europa que inspira les seves millors pàgines, que són moltes menys que les pitjors.

convertir l'autobiografia dels europeus en una hagiografia, perquè justament el subjecte protagonista d'aquesta mateixa història és l'esperit crític, la consciència que les narracions suposen una tria prèvia. Europa, igual que el pensament filosòfic, no es fia de si mateixa, procedeix de manera contraintuitiva, tot posant-se a prova i dubtant de si mateixa.

Europa és el passat que no es vol repetir i el passat que es repeteix. Europa parla el llenguatge de la llibertat i de la igualtat, de la dignitat humana, i alhora s'allunya de les seves aspiracions. Una Europa sense el desig de ser una altra cosa no és Europa. O com a mínim no és l'Europa que inspira les seves millors pàgines, que són moltes menys que les pitjors.

Europa és el discurs dels valors que es volen universals i que al mateix temps se sap que no poden ser-ho, perquè Europa és també el compromís de no repetir els errors del passat. Europa és una disponibilitat a aprendre de la història, a entendre el progrés com un procés d'aprenentatge. Perquè Europa no es pot desvincular del progrés entès com l'esforç per deslliurar-se de la dominació, per estendre les llibertats iguals per a tothom. Un progrés que no és només epistèmic, perquè sabem que el coneixement no és finit, no tendeix a un moment definitiu en el qual es desllorigaran tots els enigmes i serem a la fi amos i senyors del món. Viure i entendre la història és un procés d'aprenentatge que no es clou mai, perquè el coneixement ens transforma, de manera que allò que cal entendre, la realitat humana, no és quelcom estàtic, sinó una entitat que es modifica a mesura que es coneix. El coneixement ens transforma i exigeix noves maneres de conèixer-nos, en un procés recursiu que no s'acaba. «Coneix-te a tu mateix», la comminació clàssica, és un imperatiu que no es clou, però que alhora progressa. Malgrat que no tendim cap a una finalitat,

La recerca de noves solucions, la racionalització de les relacions socials, la millora del funcionament institucional són formes de racionalització sense una orientació clara. El progrés com a horitzó de sentit d'Europa no té una única cara.

avancem. Cal estar, però, alerta, perquè les passes endavant no són automàtiques: hi ha sempre la possibilitat que ens aturem, que les fites que creïem incontestables s'esvaeixin. El progrés requereix de la voluntat de progressar. La repetició de l'error forma també part de la història.

Europa es construeix des de la consciència de la perfectibilitat. La recerca de noves solucions, la racionalització de les relacions socials, la millora del funcionament institucional són formes de racionalització sense una orientació clara. El progrés com a horitzó de sentit d'Europa no té una única cara. Des del romanticisme se sospita que la confiança d'un Francis Bacon en la ciència i en la tècnica com a fonts d'emancipació humana és infundada, i que no tot progrés epistèmic es correspon amb un progrés social, econòmic o moral.

Tanmateix, el progrés pot funcionar com a horitzó. Ens sabem com a espècie mal·leable, que es pot modificar i conformar, i que concep la seva vida com un procés d'aprenentatge des de la infantesa fins a la maduresa. Aquest horitzó no té la funció de les utopies anteriorment esmentades, sinó que el que caracteritza el progrés és la recerca de nous àmbits en els quals s'observa dominació de la natura o de l'home a mans de l'home. Una recerca de criteris compartits per identificar les injustícies que fins ara resultaven transparents: noves discriminacions que no havien estat identificades, ampliacions de drets en nom d'una reinterpretació del principi d'igualtat, noves formes de dominació, com escriu Peter Wagner.

L'individu esdevé el centre normatiu d'Europa.
Els Estats troben en la dignitat humana un límit a
la seva acció.

Secularització i constitució

La secularització és la història d'Europa. Des de la Revolució Francesa, però també abans, el poder civil i l'espiritual o eclesiàstic han tendit a marcar les fronteres que els separen. És clar, com diuen cèlebres sociòlegs de la religió com Joan Estruch, que la secularització no és només el procés de separació d'ambdós poders i la consegüent pèrdua d'influència política i social de les religions, és a dir, la diferenciació funcional, sinó que és també l'esforç per fer minvar la presència de les religions en l'espai públic i privat; la diagnosi ideològica que persegueix la progressiva desaparició de les religions com si fossin restes d'un passat que ja hem superat.

Són indubtables, en aquesta perspectiva, les influències de la Il·lustració que en nom de l'autonomia individual i l'emancipació dels pobles va posar la raó allà on abans hi havia autoritats heterònomes refractàries a la crítica. Europa és, doncs, també la crítica a les religions, l'anticlericalisme, la denúncia de les conxorxes per mantenir el poble dominat i controlat.

La secularització de les societats europees en les darreres dècades, probablement al llarg de tot el segle XX, és un fet indubtable. Les religions han deixat de ser les referències col·lectives immutables i indiscutibles. Els drets reconeguts als ciutadans per les democràcies constitucionals garanteixen que les tries individuals no estiguin sotmeses a coaccions. La llibertat religiosa és també llibertat de la religió, és a dir, que ningú es vegi obligat a tenir una creença. I la llibertat d'expressió és llibertat de criticar les religions, les ideologies, els poderosos. L'individu esdevé el centre normatiu d'Europa. Els Estats troben en la dignitat humana un límit a la seva acció.

La filosofia política, però, no és sempre secular. Habermas ha defensat un concepte de postsecularització que s'adiu, pel que fa a la

diagnosi social, amb el que Charles Taylor anomena l'era secular. El pensament postsecular reconeix el vincle històric compartit per filòsofs i teòlegs, el que alguns anomenen amb el poc aclaridor concepte de teologia política. Europea és cristiana i és alhora el discurs dels drets. Uns drets que no són negociables, perquè garanteixen l'exercici de la llibertat religiosa dels cristians.

La secularització no equival ni ha d'equivaler a la privatització i a la desaparició de les religions. És la constatació de la llibertat individual. És per tant també una garantia interna i externa per a les religions.

Europa dependrà que els europeus sàpiguen fer valer les inspiracions més autèntiques dels Evangelis. La fraternitat cristiana, la societat civil que fa una acció subsidiària a les institucions de l'Estat, és una de les forces que contribueixen a la unitat dels pobles davant de l'adversitat. Faria malament Europa de malbaratar el seu patrimoni espiritual com si fos una rèmora.

Futur polític

Si Europa és el seu futur, és a dir, si una comunitat humana té prou fortalesa espiritual per pensar en la justícia intergeneracional, aleshores ha d'acceptar el canvi. Com avenir-se amb els canvis del món sense perdre l'impuls que la fa existir, sense abandonar la seva inspiració normativa, aquest és el repte dels europeus. Malgrat que Europa té un passat antidemocràtic, o potser a causa d'aquest passat, els europeus d'avui no conceben altra política que la democràtica. En altres paraules, no conceben una democràcia que no sigui millorable, de manera que sempre ens mesurem amb aspiracions que nodreixen alhora els codis legals i els procediments polítics. La democràcia parteix de la necessitat d'evitar l'heteronomia. El raonament moral europeu entorn de la democràcia és que cal que el cos ciutadà que elegeix i legitima els representants i legitima les seves decisions coincideixi amb els ciutadans afectats per elles, com diu Jürgen Habermas. Hegel i les versions comunitaristes nord-atlàntiques del hegelianisme resso-

La veritable política ha de tenir una línia, una perspectiva, un futur i un passat, una tradició d'interpretació i una comunitat viva d'intèrprets. Ha de ser, en definitiva, el resultat de la formació democràtica de la voluntat.

nen en aquesta visió de la nació democràtica. Però el marc en el qual es troba ara Europa és el de la democràcia transnacional com a projecte comú. No sobta que Habermas justament dediqui tants esforços a la possibilitat de crear una veritable unió dels europeus sense perdre pel camí les virtuts nacionals. La societat va més enllà de les fronteres dels països, Europa s'empeteix i cal arribar a acords.

El problema polític tendeix a decantar-se cap a les solucions tècniques, a caure en mans dels tecnòcrates, de mànagers de grups humans, en virtut de lògiques d'interessos. No es dona comunicació quan els membres de la comunitat de diàleg, els participants en una conversa, volen exclusivament defensar els seus interessos. La veritable política ha de tenir una línia, una perspectiva, un futur i un passat, una tradició d'interpretació i una comunitat viva d'intèrprets. Ha de ser, en definitiva, el resultat de la formació democràtica de la voluntat.

Unió d'Estats

Les ribes del Rin no separen dos rivals, però sí que separen interessos contraposats. Els Estats es resisteixen a abandonar la seva perspectiva i el projecte europeu coixeja. El nacionalisme metodològic que denunciava Ulrich Beck dificulta la creació de xarxes de lleialtat postnacional, és a dir, transfronterer. El món de la vida es veu travessat per dinàmiques globalitzades i prova d'acomodar-les. El poder financer és qui millor navega en les aigües virtuals. Els Estats hi van al darrera, vinculats a les seues de la sobirania nacional, els Parlaments nacionals, que decideixen en clau interna i que no veuen el projecte europeu com una unitat en la qual cal cooperar en nom del bé comú.

La tradició no és un pou on abeurar una postmodernitat que busca orientació. És un horitzó amb el qual ens mesurarem, unes promeses que fem nostres. No es concep Europa sense una teleologia, una raó final cap a la qual cal tendir.

Europa és les polítiques que s'oculten sota l'eufemisme de l'austeritat, que ha deixat de ser una virtut estoica per convertir-se en la paraula d'ordre de la destrucció de l'Estat del benestar. El mirall de la socialdemocràcia i dels Estats del benestar s'ha trencat en mil bocins i la igualtat corre el perill de deixar de ser el principi interpretatiu de la jurisprudència europea.

Estrasburg, Brussel·les, Luxemburg, seus de diverses institucions europees, Malden per mantenir el vincle de la representativitat, per protegir els ciutadans d'Europa de les interferències no desitjades, per garantir una vida digna. Però des de les perifèries en què s'han convertit tots els Estats d'Europa, llevat del nucli dur centreeuropeu, la Unió ha deixat de ser l'horitzó de la justícia. Aquestes contradiccions són la realitat de què hem de partir. Europa no és l'acord natural dels que comparteixen una forma de vida, sinó l'esforç virtuós per fer encaixar un trencaclosques sense una finalitat concreta. La insociable sociabilitat de Kant ens ajuda a contenir l'optimisme sense renunciar a millorar.

Aquests són llegats d'Europa que volem que pervisquin. Europa és, doncs, també la conservació del passat entesa com a diàleg hermenèutic amb la tradició. No és qüestió d'identitat, perquè és europea també la idea que l'home és essencialment maleable i pot adaptar-se i modificar-se segons requereixin les circumstàncies. El diàleg és transformatiu d'igual manera que la democràcia és també transformativa. Per tant, la tradició no és un pou on abeurar una postmodernitat que busca orientació. És un horitzó amb el qual ens mesurarem, unes promeses que fem nostres. No es concep Europa sense una teleologia, una raó final cap a la qual cal tendir. Una raó que avui es debat en discussions jurídiques i polítiques sobre com institucionalitzar

Ser hospitalari avui significa admetre que el forà ens transformarà, ens farà uns altres i ens impedirà d'adormir-nos en el lloc on sempre ja som.

la laïcitat, la democràcia, la no-discriminació, la protecció del medi ambient, la dignitat dels treballadors. Discursos que quan perden el contingut polític i ideològic és perquè forces sistèmiques no democràtiques colonitzen les institucions i les vides. Europa és eixuta d'idees. Les velles semblen massa velles, i per a les noves no estem preparats.

Fortalesa, hospitalitat i perfectibilitat

Europa és una fortalesa. Europa són els morts que naufraguen en el mar mentre s'apropen a Europa. Europa és el discurs de l'hospitalitat i la construcció de barreres per fer-la innecessària. Europa és una entitat moral i política alhora. Les seves mans estan brutes i no les pot netejar amb una hospitalitat selectiva. No és una doble moral, sinó la constatació que la sobirania es compra al preu de la relaxació de la intransigència moral.

Piquen a la porta i mirem qui hi ha. No tothom és prèviament benvingut. Uns sí i altres no. Qui ve a robar o a enganyar-nos no pot passar. En aquests casos a l'altra banda no hi ha el proïsme, sinó una amenaça. Però també qui entra perquè sabem que en té menester pot resultar-nos amenaçant o suscitar la por. L'hospitalitat és una virtut que ens transforma. És també la barrera. L'hoste no esdevé ciutadà, perquè aquesta contraposició és inherent a l'hospitalitat. Si no hi ha estrangers perseguits, no hi ha possibilitat de ser hospitalaris. Si tots els hostes esdevenen ciutadans, aleshores no hi ha necessitat de ser hospitalaris. Jo puc ser hospitalari si sóc a casa meva, si existeix la diferència entre el que és meu i el que és teu, entre tu i jo.

La ciutat no és un estany d'aigües transparents que es mantenen sempre netes. La ciutat és la transformació inesperada que pot modificar-ne la fesomia, la identitat. Ser hospitalari avui significa admetre que el forà ens transformarà, ens farà uns altres i ens impedirà d'ador-

mir-nos en el lloc on sempre ja som. Quina part de la identitat cal que romanguí igual a si mateixa per tal que puguem seguir parlant de comunitat política? La voluntat col·lectiva de seguir dient «nosaltres» i que aquest nosaltres no estigui predefinit. Una identitat, doncs, definida en termes procedimentals i formals.

Vulnerabilitat i relativitat

Europa és la vulnerabilitat. El proïsme ens contempla des de la seva necessitat, des de les seves fretures. Ens mirem i trobem en l'altre la vulnerabilitat. Si l'altre és vulnerable, aleshores la seva debilitat esdevé la clau de les nostres decisions, la perspectiva que no podem perdre si volem seguir atents al llegat que heretem i que és la nostra promesa.

Una debilitat que afecta també les idees i narracions amb les quals es construeix la identitat, la qual deixa de ser una xarxa de conviccions i es converteix en un buit a través del qual s'escolen les conviccions, les influències, les idees, els mots de la massa, els quals només en el millor dels casos passen per un filtre autocrític. La debilitat ens buida. Ens vestim amb robes que sabem que canvien com canvia la moda. L'horitzó de la relativitat aguaita.

En política, els valors tenen caràcter coercitiu. Cal, doncs, que la decisió a favor d'uns determinats valors sigui meditada, però amb la consciència que es tracta en tot cas de decisions polítiques i ideològiques que no es poden deixar en mans ni de tecnòcrates ni de populistes. És la democràcia qui ha de legitimar els valors que adquireixen caràcter de llei. La debilitat de les decisions no equival a la seva relativitat. Com escrivia Isaiah Berlin, la consciència de la diversitat de les perspectives pot conviure amb la fermesa en la defensa d'allò que creiem just.

“ La identitat, però, es resisteix a ser reduïda a consideracions pragmàtiques i utilitaristes. Aquesta resistència és el llegat, la història i l'horitzó.

Què és la justícia?

Què és la balança?, caldrà preguntar. Què té més pes? Quin dolor compta? Quant de patiment hem de suportar? La justícia és una convenció humana, una de les més complexes. Europa és el resultat de la injustícia i la justícia, de classificacions, manipulacions i recerca honesta dels criteris de la justícia. En els mots de la justícia hi palpita un ideal que per fer-se explícit necessita trobar una resistència. Aquesta avui és l'eurozona, una expressió de ciència ficció que, tanmateix, ha esdevingut realitat de pedra picada: la moneda. Una polis reduïda a la ficció econòmica que permet l'intercanvi pacífic de mercaderies. La identitat, però, es resisteix a ser reduïda a consideracions pragmàtiques i utilitaristes. Aquesta resistència és el llegat, la història i l'horitzó.